

Mustafa Çevik'in 'Müslümanca Demokrasi' Düşüncesinin Eleştirisi

A Criticism of Mustafa Çevik's Thought on 'Muslim Democracy'

BEKİR GEÇİT
Harran University

Received: 30.11.16 | Accepted: 27.12.16

Abstract: One of the main problems in history of political philosophy is the governing of society. Democracy is an important regime in terms of electoral determination of power, the possibility of people with different beliefs and understandings to live together, and the equal protection of their rights. Mustafa Çevik's concept of Muslim Democracy is a concept of Islamic understanding that centered on the understanding of humanity and justice of Islamic religion, advancing and praising the people against the state. Çevik's purpose is to show that the democratic system is not contrary to the basic principles and principles of Islamic religion. According to Çevik, human rights and democracy are the values that God teaches people, not a discovery of people. Hence, there can be no conflict between the basic principles of democracy and the basic principles of Islamic religion. In this study, it was aimed to examine Mustafa Çevik's Muslim Democracy concept, the compatibility of innovations with an open dynamic democratic system and the answers given in the search for solving the problem of community management. Çevik's Muslim Democracy concept was evaluated as being far from being an applicable system in a society composed of people with different beliefs and understandings.

Keywords: Muslim democracy, democracy, people, selection, government, right and justice.



Giriş

Demokrasi sözcüğü ilk olarak Yunanlılar tarafından kullanılmıştır. Yunanca “demos” ve “kratos” sözcüklerinden oluşan demokrasi, “yalın olarak siyasi yönetim anlamına gelmektedir” (Crick, 2012: 21). “Demos” halk, “kratos” yönetim demektir. Bu demektir ki, demokrasi, “halkın hâkimiyeti elde tuttuğu siyasi rejim, idare tarzı[dır]. Bu idarede hâkimiyet vatandaşlara ait olup ne bir şahsın ne de onlardan bir grubun tekelindedir” (Bolay, 2013: 160). Demokrasi yönetiminde halk kendisini ilgilendiren kararların alınmasında “pay sahibi”dir. “Doğrudan demokrasi, karar verme süreçlerine bütün yurttaşların katıldığı yönetim biçimini ifade eder. Buna karşın temsili demokraside yurttaşlar politik karar süreçlerine, seçtikleri ve kendilerine hesap vermek durumunda olan temsilciler aracılığıyla katılırlar” (Cevizci, 2012: 115).

Fukuyama’ya göre “demokrasi, bütün yurttaşların politik iktidarın bir bölümünü birlikte taşıma hakkına sahip olduğu anlamına gelir; yani seçebilir ve politik görevleri üstlenebilirler” (Fukuyama, 2012: 76). Ve yine ona göre, “halkın çok partili bir sistemde düzenli yapılan gizli, genel ve eşit seçimlerle hükümetini seçme hakkına sahip olduğu bir ülke demokratiktir” (Fukuyama, 2012: 77). Eğer, demokrasiyi yönetilenlerin kendi yöneticilerini serbest seçimlerle periyodik olarak belirleme biçiminde tanımlarsak, bu, “aynı zamanda demokrasinin varlığı için zorunlu olan kurumsal mekanizmayı da açıkça tanımlar” (Touraine, 2015: 44). Ahmet Arslan, *İslam, Demokrasi ve Türkiye* adlı eserinde, demokrasinin bir “anayasa rejimi” olduğunu söyler. Ona göre demokratik sistemlerin anayasaları, “insanların bazı doğal, temel, dokunulmaz, vazgeçilmez, devredilmez, yasalar tarafından değiştirilemez ve düzenlenemez olan haklara sahip olduklarını” ifade ederler (Arslan, 1999: 89).

Ali Bulaç, *İslam ve Demokrasi* adlı eserinde, demokrasinin yüzlerce tanımının yapıldığını, ancak “halk egemenliği” ilkesinin temel öge olarak öne çıktığını ve yerini koruduğunu belirtir. Bulaç’a göre, “batılı demokrasilerin” üç temel ilkeyi temel aldıklarını söylemek mümkündür. Bu ilkeler şunlardır: “1. Birey özgürlüğünün korunması ve yasalarla güvence altına alınması, (Bireycilik) 2. Halk yönetiminin kurumsal ifadesi olan meclis sistemi (Vekâlet veya temsil) 3. Oy kullanma hakkı ile yönetimin çoğunluğa dayanması (Çoğunluk)” (Bulaç, 1995: 19). Touraine’e göre ise, “demok-



ratik düşüncede hiçbir ilke, temel insan haklarına uyması gereken şu ilke-
den daha önemli değildir; devletin sınırlanması ilkesi” (Touraine, 2015: 58).
“Bazılarına göre, insan haklarının temelleri insanların onur ve haklar açı-
sından eşit doğduğu ve bütün insanlara eşit ilgi ve saygıyla davranılması
gerektiği düşüncesine kadar uzanır” (Clapham, 2010: 193). İnsan hakları-
nın korunması ve adaletin sağlanması için, demokrasinin bir araç mı yoksa
bir amaç mı olduğu ciddi bir sorundur. Toplumsal sorunlara çözüm üre-
tilmesinde yeniliklere açık iyi bir demokrasi, kendi kendinin amacı olarak
demokratik bir istikbale götüren bir araçtır.

Peki, demokrasi nasıl bir yönetim sistemidir? İyi yönetim sistemleri-
nin en iyi olanı mıdır, yoksa kötü yönetimlerin en az kötü olanı mıdır?
Aron’a göre, “en iyi rejim kavramı, insan yaratılışında olgunluğa ulaşma
hedefi bulunduğu yolundaki bir inanışa bağlıdır” (Aron, 2011: 40). Her
hangi bir konuda bir araştırma ya da inceleme yapıldığında, o şeyin ne
olduğunun daha iyi anlaşılabilmesi için onun, tarihsel olarak ortaya çıkış
durumuna ya da biçimine bakmak gerekir. Sözelimi, Platon, giderek ilk
formundan uzaklaşarak yozlaşmış olan “devleti ya da toplumu, kendi İde-
asına uygun olarak yeniden kurmak veya en azından, kendi formuna ben-
zeyen bir toplumu tasvir etmek istemiştir” (Geçit, 2015: 150). Strauss da
“felsefe ‘her şeyin’ ilkesinin aranıdır ve bunun anlamı en başta her şeyin
ya da ‘ilk şeylerin’ başlangıçlarının aranmasıdır” diyordu (Strauss, 2011:
107). Oysa söz konusu demokrasi olunca bu felsefi geleneğin işletilmesi
çok doğru değildir. Çünkü demokrasinin ilk biçimi en yetkin demokratik
sistemin modeli olmaktan uzaktır. Hatta M.Ö. 5. Yüzyılda, Antik Yu-
nan’da rastladığımız demokrasinin ilk örneklerinden birisi olarak görülen
demokratik sistem, yetkin bir demokratik sistem modeline oldukça uzak-
tır. Zaten en yetkin demokratik sistem kavramı kendi içinde çelişiktir.
Çünkü demokratik sistem tamamlanmış statik bir sistem değildir. Aksine,
daima gelişmekte olan, yenilenen, eksik ve hatalarını düzeltme olanağı
sunan önu açık dinamik bir sistemdir.

Demokrasi, toplumdaki farklı inanç ve anlayışlara sahip insanlara bir-
likte yaşama olanağı sunan ve bunların haklarının eşit oranda korunduğu
bir sistemdir. Peki, böyle bir sistem belli bir dinin esaslarına dayanabilir
mi? Arslan şöyle bir soru yöneltir bizlere: “teokratik bir temele dayanan
bir demokraside insanların tanrıtanıma olma, bunu özgürce ifade etme



ve onun propagandasını yapma hakları olacak mıdır? Sorunun cevabı evetse, rejim teokratik değildir; hayırsa, rejim demokratik değildir” (Arslan, 1999: 89). Çevik, *Müslümanca Demokrasi* çalışmasının önsözünde, “Müslüman Demokrasi’nin İslam’ın bir yorumu olduğunu İslam’ın kendisi olmadığını” belirtiyor (Çevik, 2015: 10). Ayrıca, Çevik’e göre Müslümanca Demokrasi, “İslam dininin insan ve adalet anlayışını merkeze alan bir yorumdur (...). [Müslümanca Demokrasi] daha çok devleti merkeze alan ve devleti kutsal bir varlık olarak algılayan İslam anlayışının karşısında bireyi ve insanı konumlandıran, devlete karşı insanı öne süren ve yücelten bir İslam anlayışını öngörmektedir” diye ekliyor (Çevik, 2015: 10). Bu demektir ki, Müslümanca Demokrasi kavramı iki şeye dikkat etmeyi gerektirmektedir. Birincisi, Müslümanca Demokrasi’nin İslam’ın kendisine ne kadar uyduğuna ya da uygun geldiğine bakmayı gerektirmektedir. İkincisi ise, Müslümanca Demokrasi’nin gelişmekte olan ve ucu açık olan dinamik bir demokratik sistemden anlaşılması gerekenin kendisine uygun olup-olmadığına bakmayı gerektirmektedir. Biz bu çalışmada ikincisi üzerinde duracağız.

1. Demokrasi ve Müslümanca Demokrasi Üstüne

Çevik, İslam dini ile demokrasi arasında “adalet, hukuk ve kişi hakları” konusunda bir “paralellik” olduğunu ama pratik alanda hiçbir dinin ya da yönetim sisteminin ilkelerini olması gerektiği gibi uygulayamadığını düşünür (Çevik, 2015: 11). Dolayısıyla ona göre, doğru bir değerlendirme yapmak istiyorsak, uygulama alanına değil, “ilke ve teorik” alana bakmalıyız (Çevik, 2015: 12). Aslında, hiçbir dinin ya da yönetim sisteminin ilkesel olarak adalet, hukuk ve kişi haklarıyla doğrudan sorunu olduğunu söylemek zordur. Tüm dinler ve yönetim sistemleri mezkûr kavramların kendi anlayışları açısından en doğru biçimde düşünülmüş olduklarını iddia ederler. İşte, burada öne çıkan ya da üzerinde durulması gereken şey, kavramların içeriğinin nasıl doldurulduğu ve uygulama alanına nasıl yansıtılabileceğidir.

1.1. Egemenlik Halkındır Demek Ne Demektir?

Egemenlik hakkının kullanılmasına ilişkin olarak Çevik, “‘Hüküm Allah’ındır’ (Yusuf Suresi/40)” ayetinden bizim anlamamız gereken şey “yönetim ve egemenlik” ise, hiç şüphesiz burada ilahi bir ilkenin söz konusu



olduğunu ama bunun ancak beşeri bir uygulamayla hayata geçirilebileceğini belirtir. Ona göre, uygulamada ortaya çıkan hatalar ilahi değil, beşeridir. Ama yine de bu hatalar o yönetimi “seküler” bir yönetim kılmaz ve yine, eğer bir yönetim Allah’ın inkârı temelinde oluşturulmuş ise, ilkeleri ve uygulamaları Allah’ın ilkeleriyle örtüşse dahi, bu yönetim ilahi değil, sekülerdir. Çevik’in burada belirtmek istediği şey, ilahi kaynaklı olmayan iyi bir şeyin, sadece iyi oluşundan ilahi olamayacağı ve yine, ilahi olan bir şeyin de insani hatalardan dolayı ilahi olmaktan çıkmayacağıdır. Üstelik “dünyevi bir kriter”in istediği kadar uygulanabilir olursa olsun birileri tarafından reddedilmesinde hiçbir engel yoktur (Çevik, 2015: 13).

Çevik, ilahi kriter ile akılsal kriter arasında bir karşılaştırma yaparak şöyle der: “Eğer aklın da yaratılmış olduğunu kabul edersek kaynağının Allah olduğunu kabul etmiş olacağız. Bu durumda vahiy ile aklın çelişmesini kabul etmek bir çelişkidir. Kaynağı aynı olan iki şeyin çelişmesinin kendisi çelişkidir bir mü’min için” (Çevik, 2015: 14). Ayrıca Çevik’e göre, egemenliğin halka ait olması, halkın istediği şeyi değiştirme, yetkisine sahip olduğu anlamına gelmez. Çünkü ona göre, halkın egemenliği “*büküm Allah’ındır*” ilkesi tarafından sınırlandırılmıştır. Yöneticiler, yani hâkimiyeti Allah adına uygulamaya çalışanlar, Allah’ın “belirlediği hakları değiştirme hakkına sahip değildirler” (Çevik, 2015: 14). Ve yine Çevik’ göre, “İslam dininde devlet *verili* kişi haklarını inkâr veya iptal etmeye yetkili değildir” (Çevik, 2015: 14). Ona göre, bu, demokrasiye de uygun değildir. Çevik, bu düşüncelerden hareketle Müslüman demokrasinin çerçevesini belirlemeye çalışır ve şöyle der: “Müslüman demokrasinin normal demokrasiden veya seküler demokrasiden farkı kişi haklarının ihlal edilemeyeceğine inanmaktır. Her iki demokrasi de kişi haklarını kabul eder. *Müslüman demokrasi* bunun Allah’ın bir emri olduğunu kabul eder ” (Çevik, 2015: 14).

Çevik’in demokrasiye ilişkin ileri sürdüğü iddia tutarlı olmaktan uzaktır. Çünkü Çevik ilk cümlede “müslüman demokrasi” ile normal demokrasi ya da seküler demokrasi ayrımını yaparken, zımnen seküler demokrasilerde insan haklarının ihlal edilebileceğine ilişkin bir iddia ileri sürmektedir. Üstelik ikinci cümlede bu örtülü iddiasıyla örtüşmeyen bir ifade kullanmaktadır. Çünkü bize göre “kişi haklarını kabul” etmek, kişi haklarının ihlal edilemeyeceğine olan inanca dayalıdır. Ve bu inanç demokrasilerde yasaların ve hukukun güvencesi altındadır. Bir yandan kişi



haklarını kabul etmek, diğer yandan bu haklar ihlal edilebilir demek, birbirleriyle çelişen ifadelerdir. Elbette ki, yasalar ve hukuksal düzenlemelere rağmen, hiçbir demokratik yönetimde insan hakları ihlal edilmiyor denilemez. Bu, Müslüman Demokrasi için de geçerli bir durumdur. Çünkü inanç sahibi insanların tamamının Allah'ın emir ve yasalarına harfiyen uyduklarını ve asla ihlal etmediklerini söylemek de mümkün değildir. Hatta bu herhangi bir inanç sahibi birey için dahi geçerlidir.

Çevik, “*iyi*”nin ya da “*demokrasi*”nin insanların bir buluşu olduğunu iddia etmenin, Müslüman biri için “itikat” açısından sorun olduğunu düşünür. Çünkü ona göre, *iyi* Allah tarafından insanlara öğretilen değil de, insanın bir buluşu olarak düşünülürse, iyinin bilinmesi hususunda insanların Allah'a ihtiyacı yokmuş gibi, bir Müslüman için, sakıncalı bir durum hâsıl olur. Hayrın ve şerrin Allah'tan olduğunu bildiğimize göre, “*iyinin* Allah'tan bağımsız olarak” insanların kendi buluşları olduğu söylenemez (Çevik, 2015: 17). Çevik, “Müslümanca Demokrasi (MD)” adlı eserinde, şöyle der:

Bize göre kişi haklarına dayalı demokrasi ve adalet anlayışı insanın zihnine akıl yoluyla yerleştirildiği gibi Adem'den beri de insanlar ilahi mesaj yoluyla iletilmektedir (...) Allah insanlara '*emr bil ma'ruf*'u emrederek kendilerine iki yolla, yani akıl ve vahiy yoluyla, öğrettiği kişi hakları temelli adalet ve demokrasiyi bulmalarını ister. Dolayısıyla zaman zaman kaybedilen bu '*ma'ruf*' gelecek (örf, ma'ruf ile aynı kelime kökünden) tekrar keşf edilmiş olur, *icat* değil. Buna dayanılarak denilebilir ki demokrasi ve insan haklarına dair her kayıp ilahi mesajın tarih içinde bir kaybı iken, her yükseliş de ilahi mesajın yeniden *keşfidir*.

Bütün bunlara dayanarak diyoruz ki, kişi haklarına dayalı demokrasi bir insanlık ürünüden çok ilahi mesajın insanlara öğrettiği ve insanı önceleyen bir adalet modelidir (Çevik, 2015: 17-18).

Çevik'in, yukarıda yaptığımız bu alıntıdaki iddialarını dikkate aldığımızda akla şöyle sorular gelmektedir: İnsan akli tarafından keşfedilen hak ve adaletin veya iyi ve demokrasinin ilahi adalete ya da “kayıp ilahi mesaj”a uygunluğunun ölçüsü nedir? Buna kim, nasıl karar verecek? Eğer bunun ölçüsü ilahi bir kaynak olan Kur'an ise, yeniden keşfedilen iyinin ve demokrasinin Kur'an'daki ilahi ölçüye uygunluğunu denetleyen hakem, yine aklın kendisi olacaktır. Zaten, Allah Kur'an'da insanların akıllarını



kullanmalarını ve doğruyu keşfetmelerini emrediyor. Örneğin, Yüce Allah, Kur'an'da, “Yaşatan da öldüren de O'dur. Gece ile gündüzün yer değiştirmesi de O'nun eseridir. Artık aklınızı kullanmayacak mısınız?” (23/80) diye, buyurmaktadır.

1.2. Neden Müslüman Demokrasi?

Çevik, MD'de, “demokrasi şüphesiz bir araçtır. İnsanların yeryüzünde daha mutlu ve huzurlu yaşamaları için bir araçtır” der (Çevik, 2015: 18). Burada akla şöyle bir soru gelebilir: insanların mutlu ve huzurlu olabilmesi için demokrasi zorunlu mudur? Bu soruya cevap vermezden önce, belki de en doğrusu, “mutlu ve huzurlu” yaşamak ne demektir, sorusunun cevabı aranmalıdır. Mutlu ve huzurlu yaşamının ne olduğuna ilişkin verebileceğimiz en uygun cevap, hiç şüphesiz bizim “mutlu ve huzurlu” yaşamaktan ne anladığımıza bağlı olacaktır. Kısaca, en uygun cevap dahi bizden farklı düşünen insanların “mutlu ve huzurlu” bir hayat arayışını kapsam dışı bırakacaktır. Hatta belki de bizim istemediğimiz bir hayat tarzını kendine şiar edinen insanlar olacaktır. Sözelimi, biz demokratik bir toplumda yaşamayı kendimize ilke edinirken, bir başkası teokratik ya da monarşik bir yönetimde yaşamayı kendine ilke edinebilir. Daha da ötesi, birileri mutlu ve huzurlu yaşamının ne olduğuna bizim yerimize karar vererek, kendi istediği yönetim biçiminin buna imkân tanıyan en uygun yönetim biçimi olduğunu ve dolayısıyla toplumun onun istediği yönetim tarzıyla yönetilmesi gerektiğini bize dayatabilir. Elbette ki insanların mutlu ve huzurlu bir hayata sahip olmaları önemlidir. Ne var ki, insanların mutluluğa ve huzura ilişkin beklentileri farklıdır. İşte, tam da burada mutlu ve huzurlu bir hayat için demokrasinin neden elzem olduğu ortaya çıkmaktadır. O da şudur: her türlü farklılığın birlikte hayat bulabildiği yegâne yönetim biçimi demokrasidir. Bu demektir ki demokrasi hiçbir şeyin aracı olarak düşünülmemelidir. Demokrasi, her şeyden önce, insanlık onuru için kendi kendinin amacı olan bir sistemdir.

Çevik, MD' de, demokrasiye ilişkin açıklamalarını, “adil bir yönetim kurabilmek için demokrasinin iyi araçlardan biri, belki en iyisi, olduğu kabul edilebilir” diyerek, sürdürmektedir (Çevik, 2015: 18). Öyle anlaşılıyor ki Çevik, yönetimin adil olabilmesi için demokrasi dışında da bir takım araçlar olduğunu zımni olarak kabul etmektedir. Ve yine Çevik, “demokraside halkın oylarını almak da demokrasi için nihai amaç değil sade-



ce bir araçtır” demektedir (Çevik, 2015: 18). Çünkü ona göre, demokrasinin asıl amacı “adil bir yönetim”e imkân sağlamaktır. Yönetimin “adil” olmasından kastı ise, “ekonomi”, “hukuk”, “cinsiyet”, inanç vb. durumlarda ayrımcılığın olmamasıdır. Ve yine ona göre, adil bir yönetim oluşturmak için demokrasi tek seçenek değildir. Dolayısıyla, Çevik’e göre “demokrasinin fetişize edilip kutsallaştırılması” doğru değildir. Ama yine de demokrasi diğer yönetim sistemlerinden farklı bir özelliğe sahiptir. O da şudur: “bir gün [toplumu] yöneten kişi veya kişiler adil yapıyı sürdürmekten vazgeçerse onların elindeki yönetim gücünü almanın yolu demokrasi- dir. Demokrasideki seçim sisteminin, demokrasinin amacı olan adil yönetimin bir sigortası olduğunu söyleyebiliriz” (Çevik, 2015: 18-19).

Oy vermek yönetimin belirlenmesi için bir araç olarak düşünülse dahi, aslında oy vermek, halkın kendisi için, kendi yerine, kendi yönetim işini kurallar çerçevesinde ve belirlenen sürede yürütecek kişilerin belirlenmesine geçici olarak karar vermiş olmasından ibarettir. Dolayısıyla, yarına ilişkin kararları, yarını yaşayacaklar yarın karar vermelidir. Yarından sonrasını ise, yarından sonra dünyaya gelecek ve yaşayabilme şansına sahip olacılara bırakmalıyız. Toplumsal hayat dinamiktir ve sürekli değişmektedir. Dolayısıyla, bugün düşünülmüş olan “adil yönetim”, yarına ilişkin adil bir yönetim olarak görülmeyebilir. Bize göre, demokrasideki “seçme ve seçilme hakkı” sadece yönetimin belirlenmesi demek değildir. Demokrasideki seçme ve seçilme, yani yönetimin belirlenmesi -ki bu yönetim yenilenen ve değişen bir yönetimdir- aynı zamanda toplumsal dinamizmin yeniliklerine uygun düşünüş ve anlayış geliştirerek, toplumu günün ihtiyaçlarına uygun olarak yeniden şekillendirme imkânıdır.

Çevik, “eğer ahlaki ilkelere dikkat edilmez ise”, adil yönetimin demokrasideki seçimlere rağmen tehlikelerden kurtulamayacağını düşünür. Çünkü ona göre, ekonomik gücü elinde bulunduranlar propaganda yoluyla hem seçmeni hem de iktidarı etkileyerek yanlış kararlar verdirebilir ya da her ikisini kontrol ederek kendi menfaatleri doğrultusunda yönlendirebilirler. Böyle bir durumda “hükümetler kapitalistlerin ve tröstlerin çalışan memurları veya en fazla ortakları konumuna gelecektir. Öyle ki iktidarlar değişse bile ezilenler ve sömürülenler değişmeyecektir” (Çevik, 2015: 19). Ve yine Çevik’e göre, “hiçbir zaman adil bir yönetim kurulmayacaktır. Seçimler demokrasi için demokrasi de sömürü ve zulüm düzeni için bir



araç olmaktan başka bir şey olmayacaktır” (Çevik, 2015: 19). Dolayısıyla ona göre “adaletin tesisi” için demokrasi yeterli değildir. Adaletin tesisi için demokrasiden daha çok şeye ihtiyaç vardır. Çevik, bu fazladan şeyin, yine demokrasinin temelinde yer alan ahlak olduğunu düşünür (Çevik, 2015: 19).

Çevik, iktidarı elinde bulunduranların “güçsüzlerin hakları”nı korumaları için “ahlak” dışında hiçbir geçerli aracın olmadığını iddia eder. Toplumun dezavantajlı kesiminin hakları yeterince korunmadığı zaman, iktidarın seçimlerde yeterince oy alamayarak iktidardan uzaklaşma riskinin ise, iktidar sahiplerinin ekonomik gücü elinde bulunduranlarla işbirliği yapmalarıyla aşılabileceğini düşünür. Ona göre, bu demektir ki “seçimler demokrasiyi demokrasi de adaleti korumaya tek başına yeterli değildir eğer sistemin ve insanın temelinde ahlaksızlık var ise” (Çevik, 2015: 20). Ve yine ona göre, tüm bunlar göstermektedir ki ahlaka dayalı olmayan bir demokrasi, güçlülerin hamiliğini yapan “seçim oyunundan” öteye geçmeyecektir. Dolayısıyla, iktidar gücünü elinde bulunduranların, hiçbir seçim kaygısı taşımadan, yoksul çoğunluğun ve güçsüzlerin haklarını korumaları için, “doğru olanı yapma” inancına sahip olmaları ve demokrasinin “bir ahlak ilkesi” olduğunu anlamış olmaları gerekmektedir (Çevik, 2015: 20).

Çevik, “hangi duygu veya baskı bizi aleyhimize bile olsa doğru olanı yapma konusunda zorlar” diye sorar. Çevik, şöyle cevap verir: “Dini bir motivasyon olmadan doğruluk için kendi aleyhimize de olsa karar almayı sağlayacak bir motivasyon zor gibi görünüyor” (Çevik, 2015: 21). Din, doğruluk adına, aleyhimize de bir karar almamızın motivasyonunu sağlayabilir. Ancak, bu, farklı dini inançlara sahip insanların kendi dinsel inançlarına uygun doğruluk kararı verme motivasyonundan başka bir şey olmayacaktır. Belki de bu durum, demokrasinin çoğulcu düşünce anlayışının gelişimine katkı olarak görülebilir. Peki, ateist olan birinin doğruluk adına karar verme motivasyonu nasıl sağlanacaktır? Ateist için kendi aleyhine de olsa doğruluk adına bir karar verme motivasyonu hiçbir zaman söz konusu olamayacak mıdır? Sözelimi, Kant’ın ahlaki eylem ilkelerinden birisi şudur: “ancak, aynı zamanda genel bir yasa olmasını isteyebileceğin maksime göre eylemde bulun” (Kant 2009: 38).

Çevik, beşeri bir zemine dayalı demokrasinin bir demokrasi oyununa dönüşeceğini, dolayısıyla buna daha sağlam bir temel aramak gerektiğini



düşünür. Ona göre, bu yeni temel dindir. O halde, “hangi dinin demokrasinin sözü edilen vazgeçilmezlerini insandan isteyen verilere ve ilkelere sahip olduğunu saptamak” gerekiyor(Çevik, 2015: 21). Çevik, bu dinin “İslam dini” olduğunu ileri sürerek şöyle der: “İslam dini demokrasinin temel ilkelerini barındırdığı için Müslümanca bir demokrasinin esas demokrasi olduğunu düşünüyoruz. Seküler demokrasinin uygulanabilirliğinin kısıtlı olduğunu ve günümüz demokrasilerinin çıkmazlarının çoğunun sekülerlikten kaynaklandığını savunuyoruz” (Çevik, 2015: 21).

Elbette ki, insanların ahlaki olması, sadece demokrasilerde değil, her türlü rejimde gerekli olan bir insani özelliktir. Ancak demokrasilerde yönetim sisteminin temel ilkelerinden birisi “hukukun üstünlüğü ilkesi”dir. Bu demektir ki demokrasilerde insanların kendi tercihleri doğrultusunda bir yaşam sürdürmeleri hukuk devletinin teminatı altındadır. Kaldı ki bu yaşam biçimi birileri tarafından rahatsız edici ve gayriahlâki davranış olarak nitelendirile bile. Çünkü demokratik yönetimlerde suç sayılmayan her türlü eylem, birileri tarafından bireysel hak ve özgürlük olarak görülebilir. Dolayısıyla, erdemlilik, erdemsizlik olanaklı olduğu müddetçe mümkündür. Ama bilinmelidir ki halkın belirlemiş olduğu yasaları birtakım spekülasyonlarla kendi çıkarları doğrultusunda kullanan odaklar, halkın ekonomik, kültürel ve siyasi haklarını gasp eden çevreler, yükümlülüklerini yerine getirmeyenler, kısaca suç işleyenler, yine halkın kendi ceza hukukuna uygun olarak, hak ettikleri cezai müeyyideye çarptırılmalıdırlar.

1.3. İslam ve Demokrasi

Çevik, MD’de, “halkın tercihi her zaman tercihe değer mi?” diye sorar. Ona göre, “manipüle edilip saptırıldığı zaman halkın” yanlış tercihte bulunduğu çok sayıda örneği bulunmaktadır. Ayrıca, Çevik, seçilmiş otoriteye sınırsız bir egemenlik hakkı tanınacak olursa, bunun bir tür “geçici krallık” olacağını düşünür. Dolayısıyla, ona göre, iktidarın yasalarla sınırlandırılması gerekir. Çevik, “yasa” derken “hukukun üstünlüğü” ilkesini kastetmez. Onun kastettiği şey, “adalet ilkesi”dir. Çünkü ona göre, “korunması gereken şey adalet ilkesidir”. Öyle ki, her şeye gücü yeten Allah dahi “adalet ilkesi için” kendini sınırlıyor ve insanlara “vaad ettiği adalet ile muamele etmeye söz veriyor” (Çevik, 2015: 24). Peki, Çevik’in adaletten kastı nedir? Ona göre, “adalet Allah’ın kendini iradi olarak sınır-



lamasıdır Allah bir anlamda insanlarla adalet konusunda anlaşma yapıyor. Adalet vaadi bir anlaşmadır” (Çevik, 2015: 25). İşte, Çevik’e göre, eğer Allah sınırsız güç sahibi olduğu halde kendi adalet ilkesinden dolayı kendi iradesini sınırlıyorsa, “sultanların, halifelerin ve her türlü yönetimin hakları gasp eden sınırsız yetkiye sahip olmaları düşünülemez” (Çevik, 2015: 25).

Öncelikle, demokrasilerde halkın (seçmenin) tercihi, hiçbir koşul aranmaksızın saygı duyulması gereken temel bir ilkedir. Çevik’in sınırsız yetkiye sahip olmamaları gerektiğini düşündüğü otoritelere gelince, zaten demokratik ve hukuki otorite bunlar arasında yer almamaktadır. Demokratik otorite, hukukun ona tanımış olduğu yetkilerle sınırlandırılmıştır. Çünkü siyasi iktidarın hukukla kontrol edilebilmesi ve gücünün sınırlandırılmasına imkân tanıyan en önemli usullerden birisi, liberal anayasacılıktır. “Liberal anayasacılığın temel amacı, bireysel özgürlüğü ve liberal hakları güvenceye almak üzere devleti sınırlamaktır” (Erdoğan, 2006: 153). Üstelik seçilmiş olan demokratik otoritenin iktidar sahibi olması, süreli ve sınırlıdır. Toplum yönetiminin sınırlı ve süreli olması, aslında adaletin özüne işaret eder. Çünkü halk, belirlediği iktidar yetkilerini aşarsa, iktidarı ve yine halk, kendi belirlenimi olan adaletten sapma olursa, adaleti belirleyen temel ilkeleri değiştirmeye, daha doğru ve adil olanı inşa etmeye muktedirdir. Halka güvenmek, hak’a güvenmektir. Peki, halkın kararları ne derece doğru kararlardır? Bu kararların hakikatle ilişkisi nedir? Hakikat tek ve evrensel midir? Yoksa görelî ve değişken midir?

2. Hakikat Sorunu

Çevik, hakikati, parçalanmayan, değişmeyen ve görelî olmayan olarak düşünür. Ona göre, “hakikat aslında *Hak* ile aynıdır. Hak parçalanmışlığı sevmez tevhidi sever. Hak için parçalanmışlık şirkettir” (Çevik, 2015: 27). Aslında, hakikatin her konuda tek ve değişmez olduğuna, akli selim düşünen kimsenin itiraz edeceği düşünülemez. Çünkü her insan kendi hakikatini tek ve değişmez hakikat olduğu inancından hareket eder. Ancak herkesin hakikat nedir, sorusunu haklı olarak sorma hakkına sahip olduğunu da düşünmeliyiz. Eğer, Çevik hakikatin “hak” olduğunu düşünüyor ise, bu kez, ona “hak” nedir, sorusunu yöneltmek gerekmektedir. Çevik, yöneticileri seçme ve yönetim konusunda da hakikatin tek olduğunu düşünür. Ona göre, demokratik sistem ve “İslam yönetim anlayışı” çoğulcu hakikat



düşüncesine sahip olmayan “tekçi” anlayışlardır (Çevik, 2015: 29). Demokraside halkın yanlış tercihte bulunmasına izin verilmesi, halkın “yanlış tercih” hakkını da kullanabilme hakkına dayanmaktadır. “Aksi takdirde doğru olanın tercihi anlamlı ve değerli değildir. Yanlışın tercih edilmesinin önünü kapatmışsanız doğruyu tercih edenlerin neden tercih ettiklerini ve ne kadarının ikiyüzlü olduğunu bilemezsiniz hiçbir zaman” (Çevik, 2015: 30-31).

Bize göre demokraside halkın tercihi nihai karar değildir. Dolayısıyla, tercih edilen ya da verilmiş olan karar, hakikate ilişkin karar ve tercih değildir. Demokrasilerdeki seçim ve tercih kararı, birçok seçenek arasında süreli ve geçici bir seçimdir. Demokrasilerde halk hakikat arayışını hiçbir zaman terk etmez. Hakikat tek ve değişmez olan olarak yerinde durmaktadır. Ama hakikate ilişkin düşüncelerimiz daima değişmektedir. Halkın tercihleri ise, hakikati arayış denemeleridir. Çünkü demokrasilerde eleştirmek ve doğru olduğunu düşündüğümüz yanlışlarımızı terk etmek temel esastır. Asaf Savaş Akat, *Sosyal Demokrasi Gündemi* adlı çalışmasında demokrasilerdeki “eleştiri” ve “ilerici” olma konusunda şunu söyler:

Çağdaş bir sosyal demokrasi için, eleştiri, hele içeriden gelen eleştiri, bir zayıflık değildir. Tam tersine, en büyük güçtür. Çünkü, bugün bize doğru gelen fikirler, yarın mutlaka yetersiz, hatta yanlış olacaktır. Eleştirinin olmadığı yerde, yetersizliğin ve yanlışlığın ortaya çıkması da mümkün değildir. Düşüncede, bilimde, kültürde, tüm yaratıcılık var olanın sürekli eleştirisinde temelir.

Kuşku duymak ve eleştirmek... En çok da kendi düşündüklerinden kuşku duymak ve kendine en yakın olanları eleştirmek... İlerlemenin, ilerici olmanın nihai kıstasları bunlardır (Akat, 2004: 118).

2.1. Demokratik Çoğunluk ile Hakikat İlişkisi

Çevik, demokratik sistemlerde çoğunluğun kararının “esas” olarak alındığını ve bunun bir tür “hakikat” olarak görüldüğünü düşünür. Oysa ona göre, tarih bize göstermiştir ki “halkın çoğunluğunun siyah dediği şeyin, aslında beyaz olduğu sonradan anlaşılmıştır” (Çevik, 2015: 71). Ona göre, çoğunluk kararlarının “doğru” olarak görülmesi, “demokrasinin yumuşak karnı” ve “çıkılmazı”dır. Allah insanları özgür bırakmıştır. Bu özgürlüğün karşılığı ise, insanların sorumluluklarıdır. Çevik, *David Hume ve Din*



Felsefesi adlı çalışmasında, “irade özgürlüğü” konusuna ilişkin İslam tarihinde derin tartışmaların yaşandığını ifade ederek Mu'tezile ekolünün görüşünü şöyle açıklar: “İnsan eylemde bulunurken özgürdür. Bu Allah'ın adaleti için gerekli hatta zorunlu bir şeydir. Allah özgür olmayan bir kişinin gerçekleştirdiği eylemleri cezalandırmaz. Çünkü o adildir” (Çevik, 2006: 41). Friedman da, *Kapitalizm ve Özgürlük* adlı eserinde, “özgürlük yalnızca sorumlu bireyler için savunulabilir bir hedeftir” der (Friedman, 2011: 44).

Çevik'e göre, Allah insanların hatalarını onaylamıyor ama izin veriyor. Bu demektir ki çoğunluğun tercihi, halkın “kendinden olanın” dışavurumudur. “Toplumların *kendinde olanı* ortaya çıkarması bir anlamda kendilerinin varoluşsal ifadesidir” (Çevik, 2015: 72). Ve yine, Çevik'e göre, “İslam dininin nihai olarak hedeflediği siyasal durum eğer insanların adil bir şekilde yönetilmesi ise ve bu durum demokrasinin de nihai olarak belirlediği şeye uygun ise buradan yola çıkarak bir 'Müslüman Demokrasi'den söz edebiliriz” (Çevik, 2015: 77).

Demokrasi ve İslam dini “insanların adil bir şekilde yönetilmesi” gibi ortak iyi bir hedefe sahip olabilirler. Bu, hem demokrasinin hem de İslam dininin insanlar için hedefledikleri adil yönetimin, aynı adil yönetim olduğu, yani özdeş olduğu anlamına gelmez. Çünkü hedefleri aynı olsa bile, hareket noktaları ve hedefe varma yöntemleri farklıdır. Örneğin, aynı adaya gitmek için farklı limanlardan hareket eden iki geminin hareket yönleri, izledikleri yol ve adaya çıkış noktaları farklı olacaktır. Dolayısıyla, halkın iradesini temel almayan hiçbir yönetim, demokratik bir yönetim olamaz. İnsanların adil bir şekilde yönetilmesi, iyi bir yönetimin sahip olması gereken önemli bir özelliktir. Ancak insanların adil bir şekilde yönetiliyor olması, yönetimin demokratik olabilmesi için yeterli değildir. Sözelimi, Popper'e göre “iyi bir yönetim biçiminin sahip olması gereken en önemli özellik, onun bir hükümetin kan dökülmeden iktidardan indirilmesine imkân tanınmasıdır” (Popper, 2013: 93-94). Elbette ki, bir yönetimin iktidar değişikliğini hiçbir zorlama olmadan gerçekleştiriyor olması, iyi bir yönetim için önemli bir özelliktir. Ama demokratik bir yönetim için, bu da yeterli bir özellik değildir. Çünkü bir yönetimdeki iktidar değişikliği, eğer halkın iradesini temel alan demokratik bir yöntemle gerçekleştirilmiş ise, yeterli bir özelliktir.



Sonuç

Demokratik düşünüş hiçbir inancı ve dinsel esasları dışarıda bırakmaz. Aksine her türlü inanç ve dinsel esaslardan yararlanabilme kapısını açık bırakır. Çünkü demokratik düşünüşün belli bir dinin dogmalarını temel almasını ve diğer inanç ve anlayışları dışarıda bırakmasını beklemek, demokrasinin ruhuyla bağdaşmayan bir beklentidir. Demokrasilerde çoğulculuk esastır. Oysa Müslümanca demokrasi belli bir dinin (İslam) temel ilkelerini kendine temel esaslar olarak görmektedir. Belli bir dinin temel ilkeleri esas alındığında ve bu esaslar değişmez doğrular olarak kabul gördüğünde, demokrasilerdeki eleştiri ve yenilikçi ruh yok sayılmış olur. Dolayısıyla, bu girişimi demokrasinin ruhuyla bağdaşmayan bir girişim olarak değerlendirmek mümkündür. Thomas Paine, “İnsan Hakları” adlı eserinde şöyle der:

Dünyadan göçmüş olanlar ile henüz dünyaya gelmemiş olanlar, bir faninin bir göçücünün, kendi hayalini ne kadar zorlarsa zorlasın, düşünemeyeceği kadar birbirlerinden uzaktırlar. Böyle olunca, bunların arasında nasıl bir bağit münasebeti mevcut olabilir? Nasıl bir hukuk kaidesi ve nasıl bir prensip konabilir ki ona nazaran, birinin varlığı sona ermiş ve diğerinin henüz başlamamış olan ve dünyada birbirleriyle karşılaşmalarına asla imkân bulunmayan bu iki yoktan biri, öbürünü, kıyamete dek hükmü altında tutabilsin? (1998: 15).

Rawls, “demokratik bir rejim için en makul siyasal adalet anlayışı, liberal olandır” der (Rawls, 2007: 193). Kymlicka’da, bireyin temel hak ve özgürlüklerin tanınmasının liberalizmin “belirleyici özelliği” olduğunu belirtir. Çünkü ona göre liberalizm, “özellikle, insanlara hayatlarını nasıl sürdüreceklerine ilişkin geniş bir seçim özgürlüğü verir. İnsanların istedikleri hayat kavrayışını seçmelerine ve sonra bu kararlarını yeniden gözden geçirmelerine ve istiyorlarsa tekrar değiştirebilmesine imkân sağlar” (Kymlicka, 1998: 135).

Mustafa Erdoğan, “İslam ve Liberalizm” adlı çalışmasında, “İslam bir siyaset midir?” sorusunu, şöyle açıklar:

İslam dini özünde bir ahlak öğretisidir. Gerçi, İslam geleneksel olarak aynı zamanda bir “hukuk” ve bir “siyaset” olarak da okunmuştur. Mamafih, hukuki hükümlerin Kur’ani öğretinin büyük bir kısmını teşkil ettiği söylenemeyeceği gibi, onun İslam’ın asli yönünü oluşturduğu hususu da tartışmalıdır. Öte



yandan, İslam'ın aynı zamanda bir “hukuk” ve özellikle bir “siyaset” olduğu görüşü de nihayet bir “okuma biçimi”nin sonucudur (Erdoğan, 1999: 11).

Çevik, “Mevlana’da Aşk ve Varoluş” adlı eserinde, şöyle der: “Mevlana, evrenin işleyişinin Tanrı’dan bağımsız olmadığını söyler (...) Evren varlık olarak [Tanrı’dan] ayrıdır (...) Ancak işleyişi Tanrı’nın iradesinden ve etkisinden bağımsız değildir; çünkü varlıklar yaratılmıştır ve Tanrı’nın etkisi altındadırlar” (Çevik, 2014: 47). Aynı eserin bir başka yerinde de, “Sartre’da özgürlük, varoluşun ön şartıdır. İnsan özgür olmaya mahkumdur” der (Çevik, 2014: 113). Ve yine, aynı eserin bir diğer yerinde ise, Çevik, “özgürlük ve varoluş” konusunda şunu söyler: “Sartre ile Mevlana arasında benzer olan bir durum vardır: İkisinde de insan, seçim yapması gerektiği bilincine varmadıkça gerçek insani bir değere sahip olmamıştır; seçim yaptıktan sonra da bu sürekli değildir. Mevlana’da da Sartre’da da seçme bilinci, kalıcı ve sürekli değildir; değişebilir bir yönelme durumudur; zihnin bir farkındalık halidir” ifadelerini kullanır (Çevik, 2014: 116). Dinin temel hükümleri değişmez ama bizim bu temel hükümlerden anladıklarımız ya da bunlara ilişkin yorumlarımız sürekli değişebilir. Buna rağmen yurttaşlarının tamamının Müslüman olduğu ve İslam’ın temel esaslarını içselleştirdiği bir toplumda, Müslümanca Demokrasi halk tarafından uygulanabilir bir sistem görülerek tercih edilse bile, farklı inanç mensuplarından oluşan bir toplumda uygulanabilir bir sistem olarak görülmesi ve halk tarafından tercih edilmesi çok uzak bir ihtimaldir.

Monarşi, oligarşi, teokrasi vb. demokratik sistemin dışında kalan diğer yönetimlerin uygulamalarını tümüyle adaletten uzak ve kötü olarak değerlendirmek, hiç şüphesiz peşin hükümlü bir değerlendirmedir. Buna karşılık uygulamalarında oldukça adil olduğu gözlenen demokrasi sisteminin dışındaki her hangi bir yönetim biçimi bile, ilkesel olarak her zaman eksik ve kötü bir yönetim biçimidir. Çünkü demokrasi tüm yönetim sistemlerinin iyi yanlarının toplamından daha fazla bir iyi yönetim sistemidir. Demokrasinin fazladan bir iyi yönetim olması, ilkesel olarak mevcut en iyi yasa ve uygulamaları nihai olarak değil, istikbaldeki iyi yasa ve uygulamaların habercileri olarak görüyor olmasıdır.

Antik Yunan’dan günümüze dek, insan hakları konusunda, demokratik sistemler halkın iradesini tam manasıyla yansıtamamış ve toplumun beklentilerine yeterli cevap verememiş olabilir. Bu, toplumun tüm kesim-



lerini temsil eden ve toplumsal aklı temel alan demokrasiden vazgeçmemizi, yerine dinsel temelli bir demokrasi inşa etmemizi gerektirmez. M. Esad Coşan, “insan, zekâ ve bilgisi ile değil, iradesi ile yükselir. Yüksek insanlar hep sağlam irade sahibi kimselerdir” demektedir (Coşan, 2010: 20). Biz de toplumun tüm kesimlerinin temel hak ve özgürlüklerini karşılayan, halkın iradesini ve aklını temel alan ileri demokrasi standartlarını oluşturmaktan asla vazgeçmemeliyiz. Ve bu yeni demokrasimiz de nihai standartlarını kesin hale getirmiş olmayacaktır. Gelecek nesiller, gelecekte daha iyi standartlara sahip demokratik sistemler kurmalıdırlar. İşte, demokrasi sisteminde halkın yönetimi belirleme ve adaleti tesis etme seçim ve tercihi, Mevlana ve Sartre’ın “özgürlük ve varoluş” konusunda düşündükleri gibidir. Çünkü “insanlık için iyi, herhangi bir yaşamda gerçekleştirilemeyecek kadar çeşitlidir” (Gray, 2000: 11).

Kaynaklar

- Akat, A. S. (2004). *Sosyal Demokrasi Gündemi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aron, R. (2011). *Demokrasi ve Totalitarizm* (çev. V. Hatay). Ankara: Kadim Yayınları.
- Arslan, A. (1999). *İslam, Demokrasi ve Türkiye*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Bolay, S. H. (2013). *Felsefî Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bulaç, A. (1995). *İslam ve Demokrasi: Teokrasi, Totaliterizm*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Cevizci, A. (2012). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Clapham, A. (2010). *İnsan Hakları* (çev. H. Gür). Ankara: Dost Kitabevi.
- Coşan, M. E. (2010). *Dilimiz ve Kültürümüz*. İstanbul: Server Yayıncılık.
- Crick, B. (2012). *Demokrasi* (çev. Ü. H. Yolsal). Ankara: Dost Kitabevi.
- Çevik, M. (2006). *David Hume ve Din Felsefesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Çevik, M. (2014). *Mevlana'da Aşk ve Varoluş*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Çevik, M. (2015). *Müslümanca Demokrasi*. İstanbul: Mana Yayınları.
- Erdoğan, M. (1999). *İslam ve Liberalizm*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Erdoğan, M. (2006). *Aydınlanma, Modernlik ve liberalizm*. Ankara: Orion Yayınevi.
- Friedman, M. (2011). *Kapitalizm ve Özgürlük* (çev. D. Erberk & N. Himmetoğlu).



- İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Fukuyama, F. (2012). *Taribin Sonu ve Son İnsan* (çev. Z. Dicleli). İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Geçit, B. (2015). *Erich Rothacker ve Karl R. Popper'de Tarihselcilik Problemi*. Basılmamış Dr. Tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gray, J. (2000). *Liberalizmin İki Yüzü* (çev. K. Değirmenci). Ankara: Dost Kitabevi.
- Kant, I. (2009). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi* (çev. İ. Kuçuradi). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kymlicka, W. (1998). *Çokkültürlü Yurttaşlık* (çev. A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Paine, T. (2012). *İnsan Hakları* (çev. M. O. Dostel), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Popper, K. R. (2013). *Yüzyılım Dersi* (çev. C. Aksoy). İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Rawls, J. (2007). *Siyasal Liberalizm* (çev. M. F. Bilgin). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Strauss, L. (2011). *Doğal Hak ve Tarib* (çev. M. Erşen & P. Onur). İstanbul: Say Yayınları.
- Touraine, A. (2015). *Demokrasi Nedir?* (çev. O. Kunal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Öz: Siyaset felsefesi tarihinde öne çıkan temel problemlerden birisi toplum yönetimi sorunudur. Demokrasi, iktidarın seçimle belirlenmesi, farklı inanç ve anlayışlara sahip insanların birlikte yaşama imkânına sahip olması ve haklarının eşit ölçüde korunabilmesi bakımından önemli bir rejimdir. Mustafa Çevik'in Müslümanca Demokrasi anlayışı, İslam dininin insan ve adalet anlayışını merkeze alan, devlete karşı insanı önceleyen ve yücelten bir İslam anlayışı tasarısıdır. Çevik'in amacı demokratik sistemin İslam dininin temel ilke ve esaslarına aykırı olmadığını göstermektir. Çevik'e göre insan hakları ve demokrasi, insanların bir buluşu değil, Allah'ın insanlara öğrettiği değerlerdir. Dolayısıyla, demokrasinin temel ilkeleri



ile İslam dininin temel ilkeleri arasında bir uyumsuzluk söz konusu olamaz. Bu alışmada, Mustafa evik'in Müslümanca Demokrasi anlayışı, yeniliklere açık dinamik bir demokratik sistemle uyumluluğu ve toplum yönetimi sorununun özölmesi arayışında verdiği cevapların irdelenmesi amaçlanmıştır. Çevik'in Müslümanca Demokrasi anlayışı, farklı inanç ve anlayışlara sahip insanlardan müteşekkil toplumlarda uygulanabilir bir sistem olmaktan uzak olduğu iddiasıyla değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müslümanca demokrasi, demokrasi, halk, seçim, yönetim, hak ve adalet.

